

BENE SÁNDOR:

ARANY JÁNOS EGYIK VERSÉNEK KELETKEZÉSÉRŐL

Waldapfel József az Irodalomtörténet 1930. évf. 102. oldalán *Arany János egyik költeményéhez* cím alatt értékes megjegyzéseket fűz *A szegény jobbágy*-hoz. Ő hívja fel először a figyelmet Aranyra 1847. szeptember 7-én Petőfihez írt levelében e vers fogantatására vonatkozó szavakra: „Itt nem léted óta . . . az országotat megkövecselték (nekem egy versembe került)”. Majd így folytatja: „*A szegény jobbágy*” a Pesti Divatlap 1847. augusztus 19-i 34. számában jelent meg. Írásának időpontja legvalószínűbben júniusra tehető; Petőfi ugyanis június 10-én távozott Szalontáról. A költemény keletkezésének alkalmát megjelölő szavak még világosabbá teszik, hogy nemcsak romantikus érzélgéssel elképzelt, visszaidézett szenvedések szövegezték meg akkor sem a szalontai jegyzőt.” Előzőleg hivatkozik Voinovichra, aki *Arany János összes kisebb költeményei* c. kötet 33. oldalán ezt írja a versről: „E kép egy egész elnyomott osztály rajza. A költő később azzal enyhít rajta, hogy gyűjteményében ezt írja a cím alá: *Életkép a múltból*”. A kritikai kiadás jegyzetéből sem tudunk meg sokkal többet. „A vers magva valóság” — olvassuk itt (Arany János Összes művei. 1951. I. 411.).

Arany irodalmi pályakezdését, szalontai életét kutatva érdekes adatokra bukkantam, melyek a „valóságot”, a vers megírását kiváltó történetet mondják el.

Az utépitésre vonatkozólag nincs ugyan szükségünk Aranyon kívül másik tanúra (l. a Petőfihez írt levelét), mégis idézem a *Nagyszalonta 1606—1906* című, dr. Móczár József által szerkesztett könyv 177. oldaláról: „A mai közlekedési fővonalat — mely az ország leg-hosszabb állami útja: Debrecen—Fehértemplom — a megye kezdte építeni 1825-ben, meglehetősen lassan haladva az építkezéssel; az állam pedig 1850-ben vette át.”

Így 1825-től 1850-ig, azaz 1847 nyarán is a szegény jobbágy „végzi keservesen vármegye robotját” igájával, kavicssal megrakott szekerével.

A másik adat már közvetlenül a vers történeti alapjára vonatkozik és szemtanútól, Arany közeli ismerősétől, a vele majdnem egyidős Rozvány György szalontai ügyvédől származik. A „Nagyszalonta és Vidéke” c. hetilap 1890-es évfolyamában Rozvány cikksorozatot közöl *Arany János életéből* címen. Az 1890. ápr. 6-i 15. számban ezt olvashatjuk: „A jobbágy világban épen Arannal együtt mentem be Váradra az apám szekerén. Egy gazdag földesúrnak fia négyes úri fogaton utolért bennünket, s elébbünk vágatott; a mi lovaink azonban, egy kicsit neki tüzesedvén, nyomon követték az úri fogatot. Így együtt haladva, utolértük egy, az út közepén haladó, és a megye közmunkájában kavicsot fuvarozó jobbágnak két kis ökör által nehezen vontatott terhes szekerét. Az úri kocsis már jó messziről kiabálta: „térj ki”. A szegény jobbágy kezével, lábával nógatta az ökreit a kitérésre. Az úri kocsis bosszúságában, hogy neki kell kitérni a sima útról, ostorával a szegény jobbágy és söréinek nyaka közé vágdat.

Arany, amint ezt a brutalitást meglátta, mélyen elszomorodott, s csak felsóhajtott: „és ezek gyámjai ennek a szegény népnek!”

Mi lett az úri kocsisból? nem tudom: hanem azt már tudom: mi lett a földesúrfiból? Oda lett a két falu, több ezer holdas allodiátúrájával, oda lett ő maga is, nagy távolban; kegyelem kenyéren tengődve. Nyoma sincs a fényes családnak az ősi fészken.”

Bár már rámutattak, hogy „Rozvány adatait a legnagyobb óvatossággal kell fogadni” (Budapesti Szemle 1917. 484. sz. 151. l.), mégis itt semmi okunk kételkedni. Az idézet vége, mely szerint ismerte a földesúr családját, még hitelesebb teszi a történetet. A leírás részletekbe menő valóságossága is megkapó.

Más adat is igazolja Arany és Rozvány együttes gyakori Váradra történő szekerezését ebben az időben. Azonkívül, hogy Arany fiatalabb korában mint házitánító hosszabb ideig a Rozvány családnál lakott és így bizalmas viszonyba kerültek, 1847-ben mindketten mint mun-

katársak egy bizottságban együtt dolgoztak. Ugyanis 1847. ápr. 17-én Szalonta nagy részét hatalmas tűz pusztította el. (L. Arany 1847. ápr. 21-én Petőfihez írt levelét és az Arany által Szalontán 1847. ápr. 23-án felvett jegyzőkönyvet. Utóbbi Móczár: Nagyszalonta 1606—1906. 68—73. l.). Nagy gyűjtés indult a semmi nélkül maradt szalontai nép megsegítésére és a megye már ápr. 26-án „... bizottságot alakított a szalontai inségek javára begyűlendő adományok kezelésére. E bizottság Szalontára kijövén, a helyben lakókból fiókbizottságot alakított. A váradi főbizottság ámbár néha itt is tartotta üléseit, de Váradon folytatta rendesen működését. A két bizottság munkájából legtöbb súly nehezedett Arany Jánosra, ő vezette a két bizottság jegyzőkönyvét.” (Rozvány György: *Nagyszalonta története* III. 66. l.) Tehát Arany mindkét bizottságnak jegyzője volt. Rozvány mint tag vett részt a szalontai bizottság munkájában. Így Arany a főbizottság üléseire, Rozvány is hivatalos ügyben gyakran mehettek együtt 1847 nyarán Szalontáról Váradra. Rozvány azt is megjegyzi, hogy „Szalonta város N.-Váradon a Körözs-utcán egy timár mesternél tartott rendes szállást”. Arannyal itt szoktak megszállni.

Egyik ilyen együttes Váradra menetel alkalmával volt Arany szemtanúja a Rozvány által feljegyzett esetnek, melynek a szép vers létrejöttét, a költő szociális érzésének egyik első megnyilvánulását köszönhetjük.